

Türkiye’de Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadın Gönüllülerin Rolü¹

The Role of Women Volunteers in Fighting against Urban Poverty in Turkey

Büşra Küçükkeyiş Bilgin²

Öz

Bu çalışma kent yoksulluğu ile mücadelede sivil inisiyatifin bir parçası olarak kadın gönüllülerin etkinliği üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmada öncelikle yoksulluk ve kent yoksulluğu terimleri açıklanmıştır. Türkiye’de kent yoksulluğu meselesi özellikle kadınlarla ilişkisi bakımından ele alınmıştır. Günümüzde yoksulluğun kentsel mekanlarda belirli bölgelere yoğunlaşmasını ifade eden bu olgu ayrımcılık, dışlanma, yoksunluk, işsizlik gibi kavramlara ilişkilidir. Buna göre kentlerdeki yoksulluktan en fazla etkilenen grupların başında kadınlar gelmektedir. Kadın gönüllülerin yoksul kadınların sorunlarını çözmek için gösterdiği empati, yoksullukla mücadelede yeni bir kapı aralayacak potansiyele sahiptir. Özellikle büyük kentlerde kadınların başlattığı birçok sosyal dayanışma projesi kentlerdeki yoksulluğu ve fırsat eşitsizliğini gidermede olumlu sonuçlar doğurmuştur. Kadın gönüllülerin bu çabaları kadın ve yoksulluk ilişkisi üzerinde tersine bir okuma yapmamıza imkan verecek niteliktedir. Bu bağlamda çalışmanın odak noktası olan kadın gönüllülerin yoksulluğa karşı mücadelede olumlu etkisini aktarabilmek için çeşitli sivil toplum kuruluşlarında çalışan yahut sosyal medya aracılığıyla bireysel yardım çalışmaları yürüten 9 gönüllü kadınla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmada öncelikle yoksulluk, kent yoksulluğu, gönüllülük ve kadın gönüllülüğü kavramsal olarak işlenmiştir. Ardından katılımcıların aktarımlarından elde edilen veriler içerik bakımından analiz edilmiş ve kategorize edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın yoksulluğu, Kent yoksulluğu, Gönüllülük, Kadın

1 Bu makale; 3 Mart 2016 tarihli II. Toplumsal Cinsiyet Adalet Kongresi: *Kadın ve Yoksulluk* kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

2 Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Bölümü Doktora Adayı, busrakucukkayis@gmail.com

Abstract

This study focuses on women who have volunteered to fight against urban poverty as an effective civil initiative. Firstly, the study outlines the terms poverty and urban poverty. Secondly, it debates the problem of urban poverty in Turkey regarding its relation with women. Urban poverty has been a new by-product of industrialization, migration and new social circumstances in the cities. As a new social phenomenon the term urban poverty, which highlights the concentration of poverty in the specific districts of the cities, has been highly connected with discrimination, exclusion, deprivation and unemployment. Furthermore, it has been observed that urban poverty has had its greatest impact on women. A great number of women are obliged to be the head of their families due to divorces, diseases and indifference. Moreover, women tend to use various facilities for fighting against poverty more effectively for the sake of their parents or children than men. Women volunteers have showed empathy with poor women to solve their problems. Hence, this situation has potential in developing new ways to fight against poverty. Many social solidarity projects launched by women, especially in big cities have shown positive results in overcoming poverty and inequality in these urban areas. In this regard, I have conducted interviews with nine women who are working at NGO's and women volunteers who organized charity campaigns on social networks in order to contextualize the positive effects of volunteering on the fight against poverty.

Key Words: Poverty, Women's poverty, Urban poverty, Volunteering, woman

Giriş

Yoksulluk; oluşumunu etkileyen faktörler, sonuçları ve etkilediği kesimler bakımından çok boyutlu ele alınması zaruri bir kavramdır. Nitekim günümüzde sosyal bilimlerin alanında yapılan yoksulluk çalışmaları hem farklı bilim dallarında yer bulmuş hem de makro ve mikro düzeyde birçok saik eşliğinde incelenmektedir. Bahsi geçen araştırmalar ve çeşitli toplumsal görünümler neticesinde kentlerdeki yoksulluğun kadın veçhesinde başka bir anlam bulduğu farklı bir ifadeyle kent yoksulluğunun kadınlar üzerinde daha yoğun etkileri olduğu gözlemlenmektedir. İşte bu sebeple kadın ve yoksulluk ilişkisi bağlamında yapılan bazı araştırmalarda kadın; toplumsal eşitizlikler düzleminde yoksulluktan etkilenen bir nesne olarak konumlandırılmıştır. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin adaletsiz dağılımı sebebiyle yoksulluğun etkilerini daha yoğun yaşadıkları yadsınamaz bir gerçektir. Fakat kadınların yoksullukla ilişkisinin yalnızca negatif çerçevesini ortaya koymak, çoğu zaman kadınların geleceğine ilişkin gittikçe koyulaşan bir karanlıktan ötesine işaret edememek tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada yoksul kadınların, yoksulluğun etkisini daha yoğun olarak yaşıyor olmaları gerçeğiyle birlikte, yoksullara kadınlar içinden gelen (yahut gelmesi muhtemel) destek de ele alınmıştır. İstanbul’da yoksulluk ile mücadele eden çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yahut bireysel manada gönüllü olarak çalışan dokuz kadınla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Çalışmada yer verilen kent yoksulluğu ile mücadele meselesinde kavramın kadın yoksulluğu ile ilişkisi ortaya konmuştur. Akabinde kent yoksulluğunun kadına bakan yüzüyle mücadelede sivil inisiyatiflerin rolü hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir. Özel mânada ise yoksullukla mücadele eden sivil ve gönüllü teşekküllerde kadınların tesiri ve çalışma biçimlerinin meseleye olumlu katkısının imkanı incelenmiştir. Katılımcılardan elde edilen bilgiler metnin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Yer yer katılımcıların kendi tanıklıkları ve cevapları metnin içerisinde yer bulmuştur. Aynı zamanda kendilerini “dindar” olarak tanımlayan farklı yaş ve meslek gruplarına dahil olan bu kadınlar, çeşitli sivil toplum kuruluşlarında veya bireysel gönüllülük esasına dayalı olarak yoksulluğun önlenmesi yahut kadınların eğitim olanaklarının sağlanması konularında ve toplumsal cinsiyet rollerindeki adaletsizliğin hafifletilmesi gibi alanlarda çalışmaktadırlar.³

1.1. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada farklı yaş ve meslek gruplarından seçilen kadın gönüllülerle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Katılımcıların tecrübe ve yönelimlerinden daha etkin faydalanabilmek adına yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Katılımcılarla bir yahut iki saat arasında değişen sürelerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında daha evvel belirlenmiş sorulara yer verilmiş; fakat katılımcının görüşmeyi yönlendirmesine, kendi bakış açısını ve fikirlerini daha rahat biçimde ifade edebilmesine özen gösterilmiştir.

3 Katılımcıların soy isimlerine araştırma içerisinde tercihen yer verilmemiştir. Katılımcıların bir kısmı isim ve soy isimlerinin kullanılmasında bir beis görmezken ileriye dönük herhangi bir zorluğun yaşanmaması amacıyla tarafımdan tüm katılımcıları yalnızca isimleri ve katıldıkları projeler ve çalışmalar ile anmak tercih edilmiştir. Katılımcılardan Ayşe Hanım; TÜGVA, Kültürlü Gençlik Derneği ve İstesob Kadın Kollarında aktif olarak hizmet vermektedir. Kadınların eğitimlerini tamamlamaları ve meslek edindirme kursları projeleriyle dikkat çekmektedir. Aynı zamanda kendisi de seyyar tezgahlarda başladığı ticari hayatında girişimciliğiyle fabrikaya dönüştürmeyi başarmış bir işverendir.

Huriye Hanım; Yardımcı Derneği yönetim kurulu üyesidir. Bir süredir Afrika çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Fatma Hanım; 15 yılı aşkın süredir HEKVA bünyesinde kadınlara yönelik yardım, destek ve rehabilite programlarının düzenlenmesinde aktif olarak çalışmaktadır.

Şafak Hanım; HEKVA’daki geçmişinden sonra Hazar Derneği’ne geçmiş kuruluşundan bugüne dernekte aktif olarak hizmet vermektedir. Özellikle eğitim faaliyetlerine odaklanmıştır.

Ayla Hanım; HAZAR Derneği kurucularındandır. 90’lı yılların başından beri kadın sivil inisiyatiflerinin oluşumunda rol almıştır. Halen sahada oldukça aktif olarak çalışmakta toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi hususunda çalışmalar yürütmektedir.

Asiye Hanım; Suriyeli sığınmacı kadınlar ve sokakta çalışan çocuklar hakkında birçok projede aktif olarak çalışmış hala benzer çalışmalarını sürdürmektedir. Şimdilerde İstanbul’da Suriyeli çocukların entegrasyonunu sağlamak için açılmış bir okulda görev yapmaktadır.

Gökçe Hanım; sosyal medya üzerinden bireysel olarak başlattığı sosyal sorumluluk projeleriyle tanınmaktadır. Elif Hanım; sokakta çalışan çocuklar ve ailelerini rehabilite etmeyi öngören bir projede aktif olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda üniversite öğrencisidir.

Betül Hanım; yetim çocuklarla alakalı geliştirilmiş bir projede aktif olarak çalışmıştır. Aynı zamanda bir ilçede İHH temsilciği görevini yürütmektedir.

Mülakatlar sonucu elde edilen verilere yer vermeden evvel konuya dair kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Yoksulluk, kent yoksulluğu, gönüllülük ve kadın gönüllüler meselesi kavramsal boyutlarıyla tartışılmıştır. Akabinde katılımcılardan elde edilen veriler ve bu veriler aracılığıyla yapılmış analizler aktarılmış ve çalışma sonuca bağlanmıştır.

Aşağıdaki tablo katılımcıların demografik verileri uyarınca oluşturulmuştur:

Yaş	Frekans	%	Eğitim Durumu	Frekans	%
18-25	2	22,2	Lise	2	22,2
25-40	3	33,3	Lisans	4	44,4
40-50	3	33,3	Yüksek Lisans	2	22,2
50-60	1	11,2	Doktora	1	11,2
Toplam	9	100,0	Toplam	9	100,0

Tecrübe*	Frekans	%	Meslek	Frekans	%
1-5 yıl	3	33,3	Öğrenci	2	22,2
5-15	2	22,2	Öğretmen	2	22,2
15-25	4	44,5	Ticaret	1	11,2
Toplam	9	100,0	Belirtmeyen	4	44,4
___	___	___	Toplam	9	100,0

* Gönüllülük faaliyetlerine dahil olduğu süreyi ifade eder.

2. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk; akıllara ilk gelen haliyle temel ve zorunlu ihtiyaçların yeterince karşılanamaması şeklinde tanımlanabilir. Fakat yoksulluk gibi göreceli bir zemine sahip kavramı bu şekilde tanımlamak elbette yeterli olmayacaktır. İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu sayabileceğimiz yoksulluk; farklı sosyal şartlar altında farklı biçimlerde algılanmıştır. Yoksulluğu kişilerin kendileri için uygun gördükleri bir tatmini sağlamaya yetecek gelir düzeyine sahip olmamaları yahut asgari yaşam standartlarının gerektirdiği temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlayan Drewnowski, yoksulluğun fiziksel eksiklikler yanında sosyal gereksinimleri de kapsadığını tatmin düzeyi ile işaret etmiştir. (İncedal, 2013, s. 34)

Yoksulluk aynı zamanda toplumsal bir problem olarak karşımıza çıktığı için tüm toplumlar tarafından kabul edilen kesin bir tanımı ve sınırları yoktur. Zira farklı yaşam standartlarına göre yoksulluğun sınırları değişmektedir. Buna mukabil yoksulluk araştırmalarına dair literatürde kabul gören bazı tanımlar mevcuttur: “toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzey-

deki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” yahut daha genel bir ifade olarak “herkese iyi bir hayat temin edecek yeterli ve erişilebilir kaynakların olmayışı” bunlara örnek teşkil etmektedir. (Sipahi, 2006, s. 174) Kavramın sınırlarını belirlemede ortaya çıkan bir diğer problem de yoksulluk standartlarının kişiler nezdinde değişkenlik göstermesidir. Söz gelimi aynı toplumda benzer yaş grubunda iki kişiye aynı miktarda verilen para birine göre yeterli iken diğer kişiye göre ihtiyaçlarını karşılamada yetersizdir. Dolayısıyla yoksulluk, karşılık geldiği mâna itibariyle ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılık arz etmektedir. (Gürsel, 2000, s. 20-27)

Günümüzde yoksulluk araştırmalarında çeşitli alt başlıklar ve farklı türde yoksulluk biçimlerinin ifadesi ile yoksulluk kavramının sınırları genişlemiş ve daha ayrıntılı incelenir hale gelmiştir. Bu alternatif yaklaşımların çıkış noktasını ise, bireyin gereksinimlerinin daha geniş tanımlanması gerekliliği oluşturmaktadır. Beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ve kısmen nesnel ölçütlere vurulabilen kıstasların ötesinde; sivil, sosyal, kültürel ve siyasal haklardan yararlanma olanağından uzak tutulmanın da toplumsal dışlanma anlamına geleceği ve böylelikle yoksulluk tanımı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Tüm bunların ötesinde, bir ülkede gözlemlenebilecek cinsiyet gibi ayrımcılıkların yoksulluk üzerinde önemli sonuçları olabileceği sürekli altı çizilmekte olan bir olgudur. Yoksulluğa alternatif yaklaşımların sonucu olarak; mutlak-görelî yoksulluk, gelir yoksulluğu-insani yoksulluk, objektif-sübjektif yoksulluk, kırsal-kentsel yoksulluk, geçici-kronik yoksulluk, kadın yoksulluğu gibi belli başlı yeni biçimlerle ifade edilmiştir. (Engincan, 2015, s. 109)

3. Kent Yoksulluğu ve Kadın Yoksulluğu İlişkisi

3.1. Kent Yoksulluğu

Toplumsal yaşamın zamanın ruhuna göre yaşadığı kaçınılmaz değişime bağlı olarak sosyal bir vakıa olan yoksulluk da belli başlı dönüşümler geçirmiştir. Tarihin siyasî-ekonomik atmosferi, sosyal ilişki kodları, yerleşim biçimleri, üretim metotları yoksulluğun yaşanma biçimi direkt olarak etkilemektedir. Nitekim kentsel yoksulluk da yoksulluğun -dönemin koşullarıyla birlikte ortaya çıkmış- yeni ve çok boyutlu bir yüzüdür. Sanayileşme ve hızlı kentleşme ile yakından alakalı olan kentsel yoksulluk planlanmamış bir toplumsal değişimin hem sonucu hem de ileriye dönük anlamda bir sebebi mesabesinde dir.

Mingione kent yoksulluğu kavramını, kapsamlı bir biçimde şöyle tanımlamaktadır: “Kent yoksulluğu, nüfusun bir kesiminin, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak asgari bir yaşam standardını sağlayacak yeterli kaynaklara ulaşamaması ve bu durumun gerek davranışsal gerekse toplumsal ilişkiler açısından ciddi sorunlara yol açmasıdır.” (Kaygalak, 2001, s. 126)

Kentsel yoksulluğun temel unsuru kırdan kente doğru gerçekleşen göçlerdir. Bu açıdan bakıldığında kentsel yoksulluk, kırsal yoksulluğun bir vechesidir de denilebilir.

Kırsal alandaki düşük gelirlilerin ve toprak sıkıntısı yaşayanların oluşturduğu göç trendi kazanç farkının büyüklüğüne bağlı olarak artmaktadır. Kentteki istihdam oranının, göç oranı yanında düşük kalması ise yoksulluğu arttırmaktadır. (Özel, 2015, s. 157)

Küreselleşme süreci ile finansal spekülasyonlarla, hayali ve çok hızlı hareket eden yeni bir sermaye biçimi oluşmuş ve bu sermaye kent ekonomileri için en temel kaynak haline almıştır. Dolayısıyla eski tip sanayi üretimine dayalı kent ekonomisinin varlığı son bulmuş işçi sınıfı ise iş imkanlarının daha kısıtlı olduğu hizmet sektörüne yönelmek durumunda kalmıştır. Bu yeni tip ekonominin mekansal bağlamda tezahürü olarak anlayabileceğimiz “nezihleştirme” ile kent merkezinde yoksulların yerini zenginlerin almaya başlaması ve diğer yoksulların da bu alanlarda yaratılan rantın fiyatlara yansımaları ile yaşadıkları alandaki pahalılık nedeniyle bu alanları terk ederek kentin çeperlerine doğru hareketi, yoksulların buralardan ayrılarak kendi gelir düzeylerindeki grupların yaşadıkları alanlara taşınması ile bu yeni sistemden fayda sağlayanlar ile sağlamayanların mekansal olarak farklılaşmaları “ötekilik” kavramının kentler bağlamında ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Engincan, 2015, s. 118) Yoksulluğun ve refahın oluşturduğu izolasyon belirginleşmiş; içerisinde görünmez fakat keskin sınırlar barındıran kentler ortaya çıkmıştır. Kent yoksulluğu; makro ölçekteki yapısal değişimlerin daha dar anlamda mekana yansıttığı tesirlerden kaynaklanmaktadır. Üretim tarzında yaşanan bu dönüşüm tüm toplumsal ilişkileri ve bununla birlikte kent kimliğini farklılaştırmıştır. (Akgün ve Kahraman, 2003, s. 97-98)

Yoksulluğu mekansal bağlamda inceleyen Harvey; yoksul mekanların oluşumu ile kentlerin küreselleşme bağlamında yaşadığı dönüşüm arasındaki ilişkinin üzerinde durmuştur. O’na göre bireyler kendilerinden bağımsız olarak oluşmuş mekansal farklılaşmaya ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Kısacası; yoksulların seçim şansı yoktur, zengin olanlar seçimlerini yaptıktan sonra geriye kalanla yetinmek zorunda kalırlar. (Harvey, 2009, s. 264)

Türkiye’deki kentsel yoksulluk, genellikle 1950’lerde başlayan kırsaldan kentlere göçün yol açtığı “Gecekondu sorunu” ile birlikte ele alınmıştır. 1960’larda hızlanan sanayileşme, kırsaldan göçün hızını arttırmıştır. Göçün, kalkınmadan daha yüksek olması, istihdam dışı bireylerin enformel sektörlerde çalışmalarına yol açmıştır. Bu sektörlerden elde edilen ücretler, kırsaldan gelen insanların ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı için, Türkiye’de; gecekondulaşma ve kentsel yoksulluk, birbirini doğuran bir döngü şeklinde giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak 1990’lara kadar kırsaldan göçenlerin, bir ayağının kırsalda olması ve bazı temel gıdalarını kırsaldan transfer etmeleri, kentsel yoksulluğun artışını kısmen engellemiştir. 1990’larda kırsaldan göçenlerin, daha öncekilerin aksine kırsalla bağları kopmaya başladığı için; yoksulluk, büyük kentlerde büyük bir ivme kazanmıştır. (Kaygalak, 2001, s. 128)

3.2. Kadın Yoksulluğu ve Kent Yoksulluğu ile Kesişimi

Sosyal bilimlerde farklı dallarda yoksulluk çalışmalarının artmasıyla birlikte bu top-

lumsal vakıanın mikro boyutlarının da ele alındığını söylemek mümkündür. Şüphesiz bu araştırmaların en dikkat çekici olanları arasında toplumsal cinsiyet ilişkisi dahilinde yoksulluğu merkeze alan kadın yoksulluğu çalışmalarıdır. Kadın yoksulluğu veya bir diğer ifadeyle yoksulluğun kadınlaşması esasında cinsiyetler açısından yoksulluk olgusunun farklı boyutlarda yaşandığına işaret etmektedir. (Topçuoğlu, Aksan ve Alptekin, 2014, s. 6) Toplumda genel manada kadın ile erkek arasındaki yapısal eşitsizlikler kadının yoksulluktan etkilenme biçimini farklı hale getirmektedir. (Şener, 2009, s. 4) Yoksulluğun kadınlaşması olgusu ilk olarak ABD’de hane reisi olan kadınların yoksulluğu daha derin yaşadıklarına dair çalışmalarla dile getirilmiştir.

Kadın yoksulluğunu anlayabilmek için onu iki öncül ile açıklayan Buvinic; kadınların piyasada (iş gücü) ikincil konumda olmalarını ve eğitim imkanlarının daha kısıtlı olmasını temel etkenler olarak vurgulamaktadır. Buna göre; kadın istihdamının düşük olması; var olan istihdamın ise düşük mevkilerde ve ücretlerde olması kayıt dışı çalışma yahut kadının elde ettiği gelir üzerinde söz sahibi olamaması gibi etkenler sebebiyle kadının yoksullukla ilişkisi farklılık arz etmektedir.

Alptekin’e göre kadının yoksul olmasına sebep olan etkenler toplumdan topluma değişmekle birlikte genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Buna göre; yetersiz beslenme, sağlık riski, eğitim olanaklarının kısıtlı olması, düşük ücretli, düşük statülü yahut sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmak gibi cinsiyet temelinde ortaya çıkan ayrımcılığın bir sonucu olarak ya da nüfus artışı, boşanmaların artması, kırdan kente göç ve kentteki istihdamın azalması gibi makro etkenler kadın yoksulluğunun oluşmasında etkilidir. (Alptekin, 2014, s. 24)

Kadın yoksulluğunun oluşmasında etkili olan unsurlar incelendiğinde kent yoksulluğu ile kesişim alanları açık biçimde göze çarpmaktadır. Kadınların yukarıda bahsi geçen yoksunlukları; kentlerin yeni yüzünde verdikleri yaşam mücadelesinde tesirini daha da arttırmaktadır. Zira istihdamın ve iş ücretlerinin azaldığı, buna mukabil gıda, barınma ve hizmet fiyatlarının giderek arttığı küreselleşen kentlerde kadınlar ekonomik anlamda ayakta durmakta güçlük çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımındaki eşitsizliğin de sürdüğünü hesaba kattığımızda kadınlar nezdinde yoksulluğun daha ezici sonuçları olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira ayrılık, ölüm, hastalık vb. sebeplerle hane reisi olan kadına iş hayatında hane reisi erkekle denk bir muamele bulunmamakta; işverenlerin kadınlara yönelik düşük ücret, düşük statü ve kayıt dışı çalıştırma alışkanlıkları sürmektedir. Yine çalışan kadının parası hakkında tasarrufta bulunmasına müsaade edilmemesi ve birçok hanede geçimin yalnızca kadının kazandığı para üzerinden yürüdüğü düşünüldüğünde; tek başına kadın istihdamının meselenin çözümü için yeterli olmayacağını belirtmek gerekir.

Değişen kent yapısıyla birlikte kentin çeperine itilen yoksul ailelerin fertleri olan kadınlar; iş imkanına ulaşmak için yine şehir merkezlerine yahut zengin semt ve banliyölere yönelmektedir. Aynı zamanda ev içi mesuliyetlerini, evdeki çocuk, hasta yahut yaşlı bireylerin bakımını üstlenen kadınlar; ulaşım problemiyle de yüzleşmektedir.

Gün içinde uzun saatler çalıştığı halde ev içindeki işleri sürdürmek durumunda kalan kadınlar çoğu zaman erken yaşta sağlık problemleriyle boğuşmaya başlamaktadır. Sağlık ve tedavi imkanlarının kısıtlı olması da yoksul kadınların bir diğer problemidir. (Vural, 2009, s. 24-26) Aynı aile içindeki erkekler ise çoğu zaman iş sonrası vakitlerini dinlenmeye ayırma imkanı bulabilmektedir. Ele alınan örnekleri ve yaşanan eklettik vaziyetleri çoğaltmak mümkündür; fakat kadın yoksulluğu ve kent yoksulluğu arasındaki yoğun kesişim bu kadarıyla dahi anlaşılmaktadır. Bu sebeple kent yoksulluğu içerisinde kadın yoksulluğu özel bir alan olarak çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

4. Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Sivil İnisiyatifin Rolü

Toplum ile iktidar arasında bir uzlaşma yahut konsensüsün oluşmasını sağlamakla matuf olan sivil toplum kuruluşu ve sivil inisiyatif anlayışı; esasında Avrupa merkezli bir toplumsal deneyimin sonucu oluşmuştur. İktidarı denetleyip halkın da dolaylı olarak kanun yapma yahut karar alma mekanizmalarına katılımını hedefleyen sivil toplum kuruluşu anlayışının Avrupanın tarihsel gelişimi içerisinde ortaya çıktığını unutmamak gerekir. Kamusal alan teorisiyle bilinen Habermas sivil toplum kuruluşlarını kamunun halk nezdindeki bir temsilcisi olarak ele almıştır. Kamusal alanın oluşumunu anlatırken bunu Aydınlanma dönemindeki burjuva ailelerin salon buluşmalarına ve o dönemin ateşli edebiyat, sanat ve siyaset tartışmalarına kadar dayandırır. Habermas'ın işaret ettiği husus devlet erkinden bağımsız bir entelektüel ve ekonomik gücün ortaya çıkması ve iktidarın muhatabı haline gelebilme potansiyelidir. Sanayileşme ile artan müteşebbislik ve aristokrat olmayan sivil zenginlerin iktidar üzerindeki etkinliğinin artması ve bir dönem sonra piyasa ile iktidarın aynıleşmesini eleştiren Habermas, günümüzde kamusal alanın halk temsilcisi olarak sivil toplum kuruluşlarının iktidarla organik bağa sahip olmaması gerektiğini vurgulamıştır. (Habermas, 2015, s. 43-79) Dolayısıyla sivil toplum hareketlerinin etkin olma seviyeleriyle ülkelerin demokratikliği ve gelişmişliğinin paralel olduğu vurgusu kılıf içerisinde ortaya çıkan tahakküm modellerini tetiklemiştir. Bu bağlamda mesele küreselleşme ve gelişme teorileriyle de bağlantılı olarak düşünülmelidir. (Ahmed, 2006, s. 18-63) Çalışmanın sınırlarını aşan bir tartışma olması hasebiyle mevzuya dair bu ifadelerle yetinilecektir.

Sivil Toplum esasında ahlaki bir beraberlik platformu olması yönüyle öne çıkarken Türkiye'de (benzer bir tehlike farklı ülkelerde de mevcut olmakla beraber) yer yer ideolojik ve siyasi imajlarla özdeşleşen dolayısıyla gönüllünün ve sivillığın araçsallaştığı örnekler görülmektedir. (Sarıbay, 2005, s. 36) Sarıbay'a göre sivil toplum çalışmalarında devlet iktidarına benzer yeni tahakküm ilişkilerinin ortaya çıkması tehlikesi vardır. Sivil toplum çalışmalarının kalkınma ekseninde bir şart olarak aktarımı tahakküm endişesini körüklemektedir. Türkiye'de yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahip sivil inisiyatifli kuruluşlar dünyadaki benzerlerinden belli hususlarda ayrılmaktadır. Bu özgünlükleri genel itibariyle gönüllülük kavramının Türk toplumsal yapısındaki karşılığı ve sivil toplum anlayışının oluşumu bağlamında ele almak mümkündür. Ayrıca nev-i şahsına münhasır vakıf kültürü ve hayırseverlik geleneği ile Türkiye'deki sivil nitelikli yardım faaliyetlerinin arasındaki bağlantıyı göz önünde bulundurmak

da elzem görülmektedir.

İslâm toplumlarının tarihinde yardım faaliyetleri ve yoksulluğu önleme çabasında meseleyi hem dini vecibe yönüyle hem de sosyal davranışların zamana bağlı olarak biçimlendirdiği şekliyle iki veçheli olarak ele almak muhakkak daha yerinde olacaktır. Amy Singer İslâm toplumlarında hayırseverlik olgusunu konu edindiği araştırmasında yardım faaliyetlerinin bizzat dinin gerekliliklerinden, Kur’an ve sünnette tavsiye edilen hatta şart koşulan haliyle gerçekleştiğini vurgulamıştır. O’na göre zekatın İslam’ın beş temel şartından biri olması dahi Müslümanları kendileri dışında kişilerin refahı ve hayat standardı hususunda düşünmeye ve çözüm geliştirmeye itmiştir. Zekatı devletin aldığı bir vergi olarak tanımlayan Singer’ın dikkat çektiği bir diğer nokta ise İslam coğrafyasında günümüzde modern ulus devlet formunu almış çoğu devletin zekat toplamayıp gelir vergisi almalarına rağmen vatandaşların zekatlarını bireysel girişimleri yahut gönüllü teşekküller aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırmayı sürdürüyor olmasıdır. (Singer, 2008, s. 62)

Küresel toplum açısından STK’lar ve sivil toplumun gönüllüler eliyle gerçekleştirilen faaliyetleri uluslararası ilişkiler çalışmalarının da alanına girmektedir. Ülkeler arasında geliştirilen politika ve ilişkilerin yeni ve güçlü bir aktörü olarak insani yardımlar ve gönüllülerin faaliyetleri kayda değer bir yer sahiptir. (Demars, 2005, s. 34-35) Türkiye tarihinde sivil inisiyatiflerin tarihi incelendiğinde ilk başta Cumhuriyet dönemiyle inkitaya uğramış “vakıf” geleneği ile sivil toplum kuruluşlarıyla bir eşleştirme yapılmaktadır. Ancak vakıf geleneğini ortaya çıkaran saikler, vakıfların kuruluş amaçları ve işleyişleri dikkate alındığında arada büyük farklar olduğu görülmektedir. Yine Türk toplumu ile Avrupa toplumunun bu bağlamda oldukça farklı bir toplumsal/tarihsel tecrübeye sahip olduğu aşikardır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren demokratikleşme vurgusu yapılmış buna bağlı olarak toplumun sivil toplum teşekküllerine teveccühü artmıştır, ancak devlet bu teşekkülleri daha ziyade spor, sanat, edebiyat ve kültür alanlarında sınırlı tutmaya çalışmıştır. İktidarlara muhalif yahut alternatif bir görüntü vermek istemeyen sivil inisiyatiflerin birçoğu yine yardım ve hayır işleri gibi hususlara odaklanarak Türkiye’de sivil toplum algısının bir süre daha hayır işleriyle eş tutulması algısına zemin hazırlamıştır. Belki de siyasî sosyal şartlara bağlı olarak örgütlenme ve kurumsallaşma alanını yardım olarak seçmiş sivil toplum örgütleri bu anlamda toplumda ciddi bir açığı da kapatmışlardır. Öncelikle sivil toplum örgütleri, Türkiye’de 80’li yıllar sonrasında henüz tam mânasıyla oturmamış sosyal yardım hizmetleri sebebiyle mağduriyetleri artan kentlerdeki yeni yoksul kesime ulaşarak çocuklara burs ve eğitim hizmetleriyle ana-babalara meslek edindirme kursları ve fizikî yardımlar aracılığıyla ulaşmışlardır. Kentin çeperindeki birçok gecekondu mahallesine ilk giren kurumlar olmuşlardır. (Küçükömer, 1994, s. 102-105; 200-202)

5. Sivil bir Girişim: “Gönüllülük”

Sivil toplum ile yakından alakalı olan gönüllülük kavramı; günümüz Türk sosyolo-

jisinde bizzat kendine ait bir literatürü yavaş yavaş oluşturmaktadır. Genellikle sivil inisiyatif ve STK'lar bünyesinde anlaşılan ve tanıtılan kavram esasında sivil toplumla tam anlamıyla özdeş değildir. Zira sivil toplum yanında kişiler, kurumlar, devlet kurumları, finans güçleri vb. aygıtlarla da ilişki halindedir. Kavramsal açıdan gönüllülüğe odaklandığımızda literatürde öne çıkan bu tanımın zihinleri bir parça berraklaştırması mümkündür. PPMI'nın tanımına göre gönüllülük; "kişinin maddi kazanç sağlamayı amaçlamadan özgür iradesiyle yaptığı, üçüncü bir tarafa fayda sağlayan kurumsal bir ortamda gerçekleşen çalışma"dır. (PPMI, 2009, s. 6) Ancak bu tanımda yer alan "kurumsal bir ortamda gerçekleşme" kıstası kısıtlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmakta ve farklı toplumsal yapılara, inanışlara ve kültürlere göre değişen gönüllük algısını göz ardı etmiş gibi görünmektedir. Özü itibariyle özgeci ve fedakarlık temelinde gerçekleştirilen faaliyetlerin karşılığı olarak ifadelendirilen gönüllülüğü yalnızca kurumsal yapıdaki versiyonlarıyla ele almak konuyu açık seçik inceleyebilmeyi engelleyecektir. Zira toplumsal yapılara göre değişebilen insanların aileleri, yakınları yahut çevreleri ile etkileşim halinde giriştikleri belli başlı gönüllülük hareketleri ve özgeci yönelimler; literatürde enformel gönüllülük şeklinde anılmakta bu tip faaliyetlerin de inanç ve geleneklere bağlı olarak yaygınlaşıp seyrekleştiği gözlemlenmektedir. Nitekim Agerhem'in konuyla ilgili araştırmalarına göre Asya ülkelerinde özellikle Güney bölgelerde enformel gönüllülük şeklinde tanımlanan bu biçimiyle şahısların girişimleri öne çıkmaktadır. (Agerhem, 2004, s. 4)

En genel ifadesiyle karşılık beklemeden salt fedakarlık yahut bir inanç temelinde gerçekleşen faaliyetler olarak ele alınan gönüllülüğün günümüzde aslında farklı amaçlarla da gençlerin ilgisini çektiği belirtilmektedir. Buna göre yeni iş imkanları, kariyer geliştirme, iş yaşamından evvel tecrübe kazanma fırsatı yahut az para ile dünyanın çeşitli yerlerini görme, kişisel merak bu saiklerden bazılarıdır. Gerisindeki motivasyon farklı olsa da gönüllülük kişiler ve toplumlar nezdinde çok sayıda fayda sağlamaktadır. Sivil inisiyatifi güçlendiren bir faaliyet olarak gönüllülük bireylerin sosyal ve siyasal katılımını arttırmaktadır. Yine bireylerin kurumlara nazaran daha kolay mobilize olabilmesi ve karşılık beklemeden yardım ettikleri ihtiyaç sahipleri düşünülünce devlet hem sorumlu olduğu vatandaşının zor bir konumdan kurtarmış hem de kaynaklarından tasarruf etmiş görünmektedir. Örneğin; ABD'de konuyla ilgili yapılan araştırmalarda; gönüllü faaliyetler için devlet eliyle harcanan her 1 Amerikan dolarının 1,66 dolar şeklinde geri döndüğünü ortaya çıkarmıştır. Gönüllülük üzerinden gerçekleşen faaliyetler iş gücü olarak hesaplandığında ise büyük bir maddi değer karşılığı olmaktadır. Belki de bu sebeple literatürde bazı araştırmacılar onu "görünmeyen güç" olarak tanımlamışlardır. (Çakı, 2014, s. 187)

5.1. Sivil İnisiyatif ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Kadın Gönüllülerin Değeri

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları ve sivil inisiyatiflerin etkinliği çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Devleti bir mânada denetleyen gerektiğinde farklı görüşünü dile getirebilen iktidar üzerinde bir tür kontrol mekanizması sayabileceğimiz bu teşekküller, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren nitelik ve nicelik yönüyle kısırlaştırıl-

mıştır. Toplumda modernleşmeyle birlikte sâdır olan sivil toplum teşekkülleri ihtiyacı daha ziyade sanat, spor, edebiyat gibi siyasi uzamı görece zayıf alanlara kaydırılmıştır.

Toplumun kendi tarihinden getirdiği alışkanlığın bir sonucu olarak zihinlerde sivil toplum ve vakıf eşleşmesi yapılmıştır. (Person ve Özdalga, 1999, s. 40-84) Siyasi iktidarlara karşı bir tehlike algısı yaratmadan topluma faydalı işler yapmak istemiş olmaları da ihtimal dahilindedir. Sivil toplumun 80’li yıllar sonrasında hızlanarak sürdürdüğü gelişimi belki de bu yüzden öncelikle yardım ve hayırseverlik alanlarına yoğunlaşmıştır.

Kadınların bu minvalde topluma yönelik çalışmalar yapmaları esasında Osmanlı dönemi vakıflarında oldukça sık rastlanan bir durumdu. Sosyal girişimlerin “hayır” ve “hayırseverlik” zemininde meşruiyet bulduğu bu süreçte kadınların kendi mallarıyla yaptırdığı birçok külliye ve vakfın varlığı sabittir. Osmanlı toplum deneyiminde hayır ruhundan esinlenerek, kadınların öncülüğünde çeşitli hayırseverlik faaliyetleriyle karşılaşmaktayız. Toplumsal hizmetlere yönelik vakıfların kuruluşuna ve çalışmalarına öncülük eden kadınlar, hayır yapma ve dolayısıyla Allah rızasını kazanma motivasyonu ile hareket etmişlerdir. Hayır işlemek ve hizmet etmek, temelde dini meşruiyetle yürümektedir. Kadınların yaptırdığı hayratlar/kadın vakıfları eğitim, sağlık, kültür, din gibi çeşitli toplumsal hizmet etkinliklerinden oluşmaktadırlar. Bu hizmetlerin giderlerini karşılamak amacıyla dükkânlar, fırınlar, tarlalar, çiftlikler, zeytinlikler vs. vakfedilmiştir. (Yıldırım, 2008, s. 2-4) Kadın vakıflarının %64’ü hayır vakıfları olarak toplumsal hizmetlere/politik toplum devletin dışında yer alan faaliyetlere yönelmişlerdir. Nisbî açıdan kadınların hayır vakıflarındaki hizmet payları erkeklere oranla oldukça yüksektir. (Yıldırım, 2006, s. 26-27)

Geleneksel anlamda “hayırsever Müslüman kadın” dan günümüz İslâm toplumlarında sivil inisiyatifin dahilindeki gönüllü yahut aktivist Müslüman kadın modeline geçişi anlamak bir anlamda Müslüman kadın kimliğinin dönüşümünü anlamaktan geçmektedir. Nitekim Türkiye özelinde de konuyu irdelediğimizde benzer bir durumla karşılaşmaktayız. (Altuntaş, 2012, s. 37-95, s. 335-338)

Günümüz Türkiye’sinde hızla gelişen sivil toplum kuruluşları içerisinde kadın gönüllülerin oldukça aktif olarak yer aldığını söylemek mümkündür. Özellikle yardım ve eğitim konularına odaklanan sivil toplum hareketlerinde yer alan kadınların son yıllarda nisbî anlamda yoğunluklarının arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında özellikle son 15 yıldır bireysel ve sivil toplum temsilcisi olarak sahada çalışan kadınların da dikkat çektiği noktalardan biri de bu olmuştur. Katılımcılardan Şafak Hanım’ın ifadesi bu bağlamda açıklayıcı olmuştur: “...90’lı yıllarda İstanbul’da sosyal dayanışma ve gönüllülük esasına göre bir araya gelen hanımlar olarak sayımız öyle sınırlıydı ki herkes birbirini bir biçimde tanırdı. Elhamdülillah şimdi böyle çalışmalar yapan öyle çok hanım var ki birbirimizi tanımıyoruz, bunu olumlu mânada söylüyorum, elbette bazılarımız belli platformlarda bir araya geliyoruz iletişim halindeyiz, fikir alışverişinde bulunuyoruz.”

5.1.2. Kadın Gönüllülerin Yoksullukla Mücadele Faaliyetlerine Yönelmeleri Üzerine Bir Değerlendirme

Kadınlardan teşekkül eden gönüllü kuruluşlarda yahut sivil toplum örgütlerinde çalışan kadınlar elbette çok çeşitli sebeplerle bu tarz faaliyetlere yönelmiş olabilirler. Kişisel mânada farklı hayat örüntüleri içinden gelen ve bambaşka tecrübeler sonucunda gönüllü olan kadınların varlığı muhakkaktır. Ancak katılımcılar yardım faaliyetlerine başlama sergüzeştlerini anlattıklarında şaşırtıcı bir kesişim alanı gözlemlenmiştir. Katılımcıların tamamı karşılaştıkları çeşitli yoksulluk ve mağduriyet tablosu karşısında hiçbir şey yapamama hissinden derin bir rahatsızlık duyup yoksullukla mücadelede bireysel yahut kitlesel gönüllülük işlerine yönelmişlerdir.

Bahsi geçen durumla travmatik bir yüzleşmeyle karşılaşan katılımcılardan Asiye Hanım, düzenli olarak gönüllülük faaliyetlerine iştirakini şu ifadelerle aktarmıştır:

Katılımcının aktarımı:

“...öğretmen olarak atandığım ilk yer Kilis’in merkeze yakın bir köyüdü. İstanbul’da üniversite hayatım süresince sokak çocuklarıyla alakalı çalışmalarda gönüllü olmuştum. Fakat yeni bir şehir ve yabancı bir çevrede uzunca bir süre bu faaliyetlerden kopmak zorunda kaldım. Kilis de o dönem çok farklı bir durumdaydı, Suriyeli sığınmacıların savaştan kaçıp sığındığı ilk duraktı. Şehir merkezinde arkadaşlarla bir evde kalıyordum, her gün köye okula gidiyordum. Bu sırada her gece uyurken sınırın öte yanındaki bomba seslerini dinliyordum. Sokakta, başka mahallelerde sığınmacıların halini görüp sınırdaki mülteci kamplarının hikayelerini dinliyorum. Sonra o bomba sesleri beni çok rahatsız etmeye başladı, orada insanlar ölürken, yoklukla açlıkla boğuşurken hiçbir şey yapamamak vicdanımı çok rahatsız ediyordu. Kendimi hiç iyi hissetmiyordum... Sonra arkadaşlarla bir karar verdik İHH’ya başvurup gönüllü olalım dedik.”

Kadınlar zaviyesinden gönüllü olmanın bir diğer itici gücü ise kendi hayatlarında yaşadıkları zor dönemler olarak betimlenmiştir:

Katılımcıların Aktarımı:

Fatma Hanım:

“...eşimi kaybettikten sonra onun ailesinin yaptığı eve geçtik çocuklarımla birlikte, kızım okula başladı o dönemde daha sonra da oğlum... O zamanlarda iki çocuğun masraflarını karşılamakta zorlanınca kendimi burada buldum -derneği kastediyor-. Önceleri burada çalışmak aile bütçeme katkıydı sonra hayır işleri yaptıkça hanımlarla birlikte başka hayatlara dokundukça bu hizmetten vazgeçemeyeceğimi anladım...”

Yine katılımcıların aktarımlarına dayanarak gönüllülük faaliyetlerine yönelimin genç yaşlarda başlayan bir idealin gerçekleşmesi olarak algılamak mümkündür. Burada katılımcıların vurgusu bunun bir gençlik hevesinden ziyade bir ideal ve hedef olduğu yönündedir. Bu minvalde gönüllü faaliyetlerle aile çevresi ile tanışan yahut sadece güncel gelişmeler aracılığıyla bu tip kurumsal gönüllülük faaliyetlerinden haberdar

olmuşlardır.

Katılımcıların Aktarımı

“...aslında ben böyle bir gündemim olduğunu lisede fark ettim; birkaç örnek verirsem mesela okulda bir para toplanacaksa ya da bir program organize edilecekse bir vesileyle mutlaka dahil oluyordum illa ki başında olmasam da içinde oluyordum, gönüllüydüm. ...yani o zaman fark ettim bir gündem olduğunda yerimde duramıyordum.

“...ortaokulu ve liseyi dışarıdan bitirmiş iki çocuk babası bir abimiz vardı, üniversiteye hazırlık için gittiğimiz kursta. Bir gün konusu açılınca o bize açık öğretim programından eğitimini sürdürme hikayesini, çektiği zorlukları anlattı. Sonra biz tabii sınavı atlattık üniversiteye başladık aynı ekip arkadaşlarla bir aradayız düşündük ne yapalım ne yapabiliriz diye. Bir dernek kuralım ama öyle bir yer olsun ki açık öğretimden eğitimini sürdürenlere danışmanlık sağlasın çünkü bizim bu konuda ciddi bir açığımız var. Biz bunu tamamlamayı istedik.”

“... o dönemde bu Amerika’da Avrupa’da ünlüler Madonna’sından Micheal Jackson’ına bir araya gelip “we are the world” şarkısıyla konser verdiler ve gelirini Afrika’ya bağışlamışlardı. O zaman düşündüm niçin onlar yapıyor da biz inancımız böyle olmasına rağmen bir şey yapmıyoruz. O zaman çok kıskanmıştım onları ve o olay benim için bir milat oldu aslında gönüllülük konusunda.”

“...ben esasında bu sosyal çalışmaların içinde büyüdüm, halam 70’lerde bir STK’nın kuruluşunda aktif rol almış ve o dönemden itibaren gönüllü idi... Üniversitede okurken de arkadaşlarla bir arada para toplayıp ya da malzeme toplayıp yardımlar yapardık ama bunlar daha ziyade bireyseldi, örgütlü biçimde kurumsal bir gönüllük değildi.”

5.1.3. Kadın Gönüllülerin “Gönüllülük” ve Yoksullukla Mücadele İlişkisi Hakkındaki Görüşleri

Yoksullukla mücadele ve gönüllü yardım faaliyetlerinin geçmişten bugüne gelişimi konusunda katılımcıların birçoğunun geleceğe dair umutlu olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle kadınların 2000’lerden itibaren alanda “hayırseverlik” faaliyetlerinin enformel gönüllülükten kurumsal gönüllülüğe dönüştüğünü vurgulayan bazı katılımcılar bu dönüşümün yoksullukla stratejik mücadele ve sürdürülebilir çözümlerin ortaya çıkması hususunda kıymetli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun gönüllülük faaliyetleri ile geçmişteki vakıf kültürü arasında zihinsel bir köprü kurmuş olması ise dikkat çekicidir.

Katılımcıların Aktarımı:

“...aslında biz böyle bir kültürün mirasını taşıyoruz. Bizim köklerimize baktığımızda valide sultanlar camiler yapmışlar, çeşmeler yapmışlar, şifahaneler yapmışlar. Biz böyle bir kültürden geliyoruz, bizim için bilinmeyen bir şey değil. Ama maalesef biz bunu hayata devletin desteği ile geçirir hale geldik. Devlet günümüzde STK’lara destek oluyor.”

“...bu bizim mayamızda olan bir şey, biz hayırsever ninelerin torunları yardımsever annelerin kızlarıyız. He ama şimdi biz bunu onlardan daha farklı bir çatı altında hep

birlikte yapmaya daha planlı programlı yapmaya uğraşıyoruz belki.”

“...biz dernek olduk çünkü artık yapılan faaliyetlerin bir grup olarak değil resmi bir kimlikle yapılması gerekiyordu. Artık yardım faaliyetlerini de aşan organizasyonlarımız ve projelerimiz var. Bunlarla çok şükür artık kadın STK'larının meyveleri olmaya başladı. Hani bir zamanlar evlerde toplanıp da yahut kermeslerle yaptığımızdan daha fazlası yani. Şu an artık sosyal politikaları etkiler hale geldi kadın çalışmalarını bu çok güzel bir şey.”

5.1.4. Kadın Gönüllülerin Yoksullukla Mücadeleye Katkısı

Kadın gönüllülerin kent yoksulluğu ve kadın yoksulluğuna dair değerlendirmeleri; hemcinsleri olmaları hasebiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortak tecrübe marifetiyle anlamlandırabildikleri ve bu sayede kadın yoksulluğuna çözüm arayışında temel problemlerin çözümünde daha ısrarcı olabildiklerini göstermiştir. Erkeklerin piyasadaki güçlü konumları ve yüksek statülerin erkeklerde yoğunlaşmış olması, yardım faaliyetlerinde niceliksel bir fark yaratmış olsa da kadınların oluşturduğu projelerde toplumsal cinsiyetin yoksulluğa tesirinde nitelikli değerlendirmeler ve kadınların potansiyeline atıf öne çıkmaktadır.

Çoğu gönüllü kadın; hem kendi hayat hikayelerinden hem de çevrelerindeki yaşam öykülerine yönelik gözlemlerinin bu konuda kendilerine fayda sağladığını belirtmiştir. Ayrıca kadınların yoksulluk ve yoksunluklarında toplumsal cinsiyet adaletsizliğinin tesirini gözlemleyerek çözüm önerilerinde bunları da öne çıkarttıklarını söylemek mümkündür.

Katılımcılardan Ayla Hanım'ın söyledikleri bu zaviyeden kıymet arz etmektedir:

Katılımcıların Aktarımı:

“...kadının yoksulluğu böyle derin yaşamasında toplumun etkisi büyük, bir kere kadın çoğu yerde miras hakkından mahrum kalıyor, hem hukuki hem dini hakkı olduğu halde. Erkek kardeşler bir biçimde ailenin tüm malını üzerine geçirmiş oluyor, burada tabii kız kardeşin eğitimsiz olmasını da kullanmış oluyor. Hem eğitimsizlik hem maldan yoksunluk ekonomik gücün olmaması kadını savunmasız bırakıyor. Önce miras uygulaması konusunu ele almalıyız....çoğu zaman ev içinde erkek çalışmadıkça kadın çalışmaya mecbur kalıyor, erkek kendisi söz gelimi bin liralık ücreti beğenmeyip çalışmıyor ama eşi aynı paraya mecburen çalışıyor. Sonra erkek bakıyor ki evin geçimi bir şekilde sağlanıyor yani ev dönüyor. Böyle olunca çalışmaktan tamamen vazgeçiyor bir de kadının parasını elinden alıyor....yani kadının istihdam edilmesi de tek başına çözüm ifade etmiyor evdeki iş gücünün incelenip değerlendirilmesi gerek...”

“...bir kadın düşünün tamamen yokluk içinde yani çocuğunun akşam yiyeceği yok mesela ama biz biliyoruz yine kadın olarak bu kadının özel ihtiyaçları var yaşam kalitesi ve sağlık zaviyesinden önemli şeyler bunlar. Elbette bu tip ihtiyaçların organize edilmesi anne ve çocuğun ihtiyaçlar hiyerarşisini oluşturmak konusunda kadın gözünün yapıcı etkisi var, yaşadım bunu.”

Kadınların empati yapma hususundaki potansiyellerinin de yoksulluğun unsurlarını kavrayıp acil çözümleri geliştirmede yapıcı etkisi olmaktadır. Katılımcılardan Huriye Hanım’ın sözleri durumun özetle ifadesi mesabesinde:

Katılımcıların Aktarımı:

“...yurtdışı yardım organizasyonlarına önceleri hep erkek gönüllüler gidiyordu. Etiyopya’ya bizden evvel 8 yıl boyunca erkeklerden oluşan ekipler kurban organizasyonlarına gittiler. 9. yılda biz de birkaç hanım arkadaş kafileye katıldık, oldukça zor bir coğrafya Karadeniz iklimine benziyor engebeli soğuk yağışlı. Biz hanımlar korunaklı montlar kalın botlar ve gözlüklerle sahaya indik. Fakat gözümüze çarpan ilk şey bizden başka kimsede ayakkabı olmamasıydı. O yokluk içerisinde ayakkabıya sıra bulamamış insanlar, çok kötüydü şimdi tarif edemem artık o ayaklar ayakkabı haline gelmiş öyle yaralar, sertleşmeler... İstanbul’a dönünce ilk olarak ayakkabıyla alakalı bir yardım organizasyon düzenlemeyi önerdik kurula, erkekler çok şaşırды, ‘biz 8 yıldır gidiyorduk, buna hiç dikkat etmemiştik, kimsenin ayağına bakmamıştık.’ dediler. Bu basit bir örnek ama bunun gibi çok şey yaşıyoruz, kadının bakış açısı çok kıymetli bu alanda...”

5.1.5. Kentsel Yoksulluğun Kadına Bakan Yüzünü İyileştirmede Kadın Gönüllülerin Gözlem ve Önerileri

Kadınların saha çalışmalarının, yoksullukla mücadeleye belki de en büyük katkısı kadının mağduriyet ve maduniyetini çok boyutlu olarak ele alıp problemi ortaya çıkaran etkenleri daha kolay biçimde ortaya koyabilme potansiyelidir. Erkeklerin yaptığı çalışmalar elbette yok sayılmaz yahut küçümsenemez. Ancak kadınların bu problemi anlayıp çözüm yolları ihdas etme hususundaki avantajlı konumlarının da ifade edilmesi hatta bu konumdan istifade edilmesi gerekmektedir.

Kent yoksulluğunun trajik sonuçlarından olan sokak çocukları meselesine eğilen “Çocuklar Sokakta Solmasın” projesinde çalışmış bir katılımcının anne ve çocuklarla birlikte yaptığı çalışmalar sırasında edindiği gözlemleri bu konuda açıklayıcı sayılabilir:

Katılımcıların Aktarımı:

“...ev ziyaretleri yaptığımız, projeye dahil edilen çocukların aileleriyle tanışıp bilgi alışverişinde bulunduğumuz bir dönemdi, Tarlabası’nda bir evi ziyaret ettik, anneye tanıştık. Aile kırsal alandan İstanbul’a göç etmiş birkaç yıl önce. Çocuklar Taksim’de geceleri mendil satıyorlar evin bütçesine büyük katkıları var o dönem. Fakat çalıştıkları bölge geceleri öyle tehlikeli ki, çocuklar durumun farkında sokağın kanunlarını öğrenmişler. Ama anne hiçbir şeyin farkında değil. Evinden dışarı çıkmıyor genellikle, akli hala köyünde. Oradaki yaşam biçimi geçerli zihninde. Çünkü biliyorsun köylerde çocuğun ev dışına çıkması, çalışıp üretime dahil olması çok doğal hatta çocuk iş yapmazsa yadırganır. Şimdi Taksim’de geceleri mendil satmalarını da köydeki işlerle eşleştirmiş, sanki doğal buluyor, tabii öte yandan mecbur o çocuklar olmasa küçükler hepten aç kalacak...bu annelerin en büyük ihtiyacı eğitim özellikle göç sonrasında büyük kentin yapısını kurallarını öğrenmekte güçlük yaşıyorlar. O yüzden bizim projemizde ailenin tamamı için düzenli eğitim programları mevcut, özellikle anneleri geliştirmeye çalışı-

yoruz.”

Bir başka katılımcı sosyal politikaların belirlenmesinde kadınların rolünü sorgulayarak şunları söylemiştir:

Katılımcıların Aktarımı:

“...biz yaparız elimizden geldiğince, belki daha fazlasını. Ama bilmiyorum bazen yeterli gelmediğimizi hissediyorum, yaşıyorum. Sürekli yardım etmenin yoksulluğun çözümüne sunduğu katkı aşında o kadar az ki. Ailelerin sosyal statüsüyle alakalı bu durum, gelir düzeyi değişmedikçe, statü değişmedikçe bizim yaptığımız lokal bir çözüm, devlet politikalarının da yoksullukla mücadele konusunu ciddiye alarak düzenlenmesi şart...”

Çeşitli sebeplerle eğitimi yarıda kalan kişilerin eğitimlerini tamamlamasında danışmanlık hizmeti veren bir projenin yürütücüsü olan Ayşe Hanım şu sözleriyle katılımcıların sözlerini özetlemiş gibiydi:

Katılımcıların Aktarımı:

“...bir hanım geliyor ailesi okutmamış ilkokuldan sonra, evlilik aile hayatı derken imkanı olmamış, tabii düşük statüde çalışmak durumunda. Sonra bizler yol gösteriyoruz sürecin işleyişini anlatıyoruz yine gönüllü kadrolarımız ders çalıştırıyor, sınavlara hazırlıyor. Öyle çok kadın var ki bu şekilde ortaokulu, liseyi bitiren, hatta üniversiteyi bitirip memur olan dahi var. Artık kendi güvencesini kendi eliyle kazanmış oluyor, alt gelir grubundan orta seviyeye doğru ilerliyor belki. Zamanında toplumsal mânada kadınlar çok haksızlığa uğramış diyebiliriz, böyle olanaklardan mahrum bırakılmış fakat şimdi düzeltiyoruz hep birlikte, inanır mısınız ailemde üniversiteye giden ilk kadın benim mesela benden önce kimse yok...”

Sonuç

Kent yoksulluğu günümüzde yoksulluk kavramının içerisinde belki de en hızlı değişim gösteren olgulardan biridir. Sermayeye bağlı olarak kentlerde yaşanan hızlı değişim en çok da kentteki yoksulların konumunu daha zor hale getirmektedir. İstihdamın üretim ve emek sektörlerinden hizmet sektörüne kayması bu sebeple ücretlerin giderek azalması kentteki yoksul hanelerde çalışmak zorunda olan kişi sayısını artırmıştır. Bu durumdan direkt olarak etkilenen kadınlar yoksulluğun ezici etkisiyle mücadele etmeye çalışırken seçenekleri daraldıkça kayıt dışı işlere ve düşük ücretlere razı olmak zorunda kalmışlardır. Birçoğu düşük ücretlerle çalıştıkları bu işlerinin yanında ev içi işleyiş ve idareyi de üstlenmiş durumdadır. Kadınların yoksulluktan erkeklere nazaran daha fazla etkilenmesinin sebebi esasında toplumsal cinsiyet rollerindeki adaletsiz dağılımdan kaynaklanmaktadır. Çoğu hanede kadının kazandığı para üzerinde dahi tasarruf hakkı bulunmamakta dolayısıyla istihdam tek başına yeterli bir çözüm olarak görünmemektedir. İşte bu noktada ele alınan kent yoksulluğunun

kadına bakan yüzüyle mücadelede sahada çalışan kadın gönüllülerin rolü meselesiyle; kadınların pozitif potansiyelleri ele alınmıştır. Nitekim yoksul kadınlar dahi hane içi geçimin sağlanması hususunda çoğu zaman daha yapıcı rol almaktadır. Dolayısıyla yoksulluk ve kadın eksenli çalışmalarda kadını yalnızca yoksulluktan etkilenen bir nesne konumunda ele almak haksızlık olacaktır. Alternatif bir çözüm olarak yoksullukla mücadele amacıyla sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışan kadınların hemcinslerine yönelik sosyal adaletsizlikleri daha kolay anlamlandırıp dile getirme ve çözüm yolu arayışına girme çabaları küçümsenmeyecek ölçüde kıymetlidir. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin ve gönüllülük faaliyetlerinin günümüz devlet ve toplum yapılarındaki önemi göz önüne alındığında meselenin önemi kendisini daha çok gösterecektir. Kadınların gönüllü olmaya ve yoksullukla mücadele etmeye yönelik azimli çalışmaları yalnızca kent yoksulluğu ile sınırlı kalmayıp kadınlara yönelik adaletsiz uygulamalar ile mücadeleye, kadın ve aile politikalarının belirlenmesinde söz almaya kadar ilerlemiştir. Bireysel gönüllülükten ziyade kurumsal yapı dahilindeki gönüllülüğe odaklandığımız bu çalışmada esasında kadının bizzat kendisine dair uygulanan haksız uygulamalar karşısında etkin bir muhalif ses olabilmeye aday gönüllü kadınlar incelenmiştir. Zira kent yoksulluğunun gelişmesinde tesiri olan küresel haksızlıklar bütünü eş zamanlı olarak kadınları da mağdur etmekte dolayısıyla yoksulluğun ve yoksunluğun tesirini çift kat yaşatmaktadır. Bu bağlamda yoksullukla mücadele sahasında aktif gönüllü kadınların yine çifte mağdur bu kadınlara yönelik yapıcı ve sürdürülebilir çözümler üretme çabası yabana atılmamalıdır.

Kaynakça

- Akgün G. ve Kahraman T. (2003). “Bir Yaşam Sorunsalı Yoksulluk ve Kent Mekanına Yansımaları”, *Planlama Dergisi*, 1, 94-101.
- Alptekin D. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları” Abdullah Topçuoğlu vd. (ed.), *Yoksulluk ve Kadın*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 15-34.
- Altuntaş, N. (2012). *Türkiye’de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar: Post Feminist Çağda Türkiye’de Farklı Kadın Konumları*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Agerhem, S. (2004). “Volunteering in South Asia and South East Asia”: http://www.world-volunteerweb.org/fileadmin/docdb/pdf/2006/IFRC_Asia_volunteer_05.pdf (15 Şubat 2016).
- Çakı, F. (2014). “Türk Sosyolojisinde Yeni Bir Alan: Gönüllülük Araştırmalar”. *Sosyoloji Dergisi*. 3.29, 185-209.
- Demars, W. E. (2005). *NGO’s and Transnational Networks: Wild Cards in World Politics*, Londra: Pluto Press.
- Engincan, P. (2015). “Kentsel Dönüşümün Sonuçları: Kent Yoksulluğu/Yoksunluğu ve Toplumsal Dışlanma”. *İdealkent Dergisi*, 16, 107-122.
- Gürsel, S., H. Levent, R. Selim ve Ö. Sarıca. (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk/Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.

- Habermas, J. (2015). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*. Mithat Sancar ve Tanıl Bora, (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harvey, D. (2009). *Social Justice and City*, Georgia: The University of Georgia Press.
- İncedal S. (2013). *Türkiye’de Yoksulluğın Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*. Ankara: (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü).
- Kaygalak, S. (2001). “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğın Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, *Praksis*, 2, 124-172.
- Küçükömer, İ. (1994). *Cuntacılıktan Sivil Toplum: Yön ve Ant Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özel, M. (2015). “Kentsel Yoksulluk ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin İşlevleri”, *İdealkent Dergisi*, 16, 155-182.
- Person S. ve E. Özdalga. (1999). *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- The Public Policy and Management Institute the Comittee of the Regions (PPMI). (2010). “Mobility of Young Volunteers Across Europe”. <http://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/Mobility-of-young-volunteers-%20across-Europe/EN.pdf> (15 Mayıs 2016)
- Sarıbay, A. Y. (2005). *Sivil Toplum’da Ahlak: Universitas mı, Societas mı?*, *Sivil Toplum: Farklı Bakışlar*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Shamima, A. (2006). *NGOs in International Politics*, Bloomfield: Kumarian Press.
- Singer, A. (2008). *Charity in Islamic Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sipahi, E. B. (2006). “Yoksulluğın Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, *Selçuk Üni. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 11, 173-189.
- Şener, Ü. (Eylül, 2009). *Kadın Yoksulluğu*, Tepav Değerlendirme Raporu. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf (23 Şubat 2016).
- Topçuoğlu, A., Aksan, G. ve Alptekin D. (2014). *Yoksulluk ve Kadın*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Vural, N. B. (2009). “Türkiye’de Kadın Emeği ve Çocuk Bakım Hizmetleri Üzerine Bir Çerçevlendirme Denemesi”. *T. C. Maltepe Üni. Fen Edebiyat Fak. Dergisi*, 1, 18-38.
- Yıldırım, E. (2006). “Osmanlı Toplumunda Kadınların Kamusal Alan Etkinliği ve Avrat Pazarı”, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1, 24-29.
- _____. (Şubat, 2008). *Kadın Hayırseverliğinin Sivil Toplumla Dönüşümü: HEKVA Örneği*. <http://www.hekva.org.tr/icons/makaleler.html> (16 Şubat 2016).